

זמן תפילת מנחה

בראשית כ"ד

(ג) וַיֵּצֵא יַצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֵה לְפָנֹת עֶרֶב וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה גַמְלִים בָּאִים:

מסכת ברכות כו:

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום; רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם," ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר "ויעמד פינחס ויפלל"; יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב," ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר "תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו," יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר "ויפגע במקום וילן שם," ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי."

מסכת יומא כח:

אמר רב ספרא: צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי.

תוספות ברכות שם

יצחק תקן תפלת המנחה - ואע"ג דאמרינן (יומא כח:) צלותא דאברהם מכי שחרי כותלי, וי"ל היינו אחר שתקנה יצחק.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף כו עמוד ב

... ולא שתקנו הם סדר י"ח ברכות דהא ביבנה נתקנה על הסדר אלא דמאבות למדנו שצריך לאדם להתפלל ג' תפלות בכל יום לקיים מה שנאמר "ערב ובוקר וצהרים ושיחה וגו'" ונראה עוד דודאי אברהם נמי היה מתפלל מנחה וערבית דאמרינן ביומא (כח:) דאפילו עירוב תבשילין קיים אלא דמכ"א מהאבות למדנו לפי מה שמצינו בו שהתפלל. וכ"כ בספר יוחסין וכתב עוד אולי כ"א מהם היה יותר זריז כפי מדתו כו' ע"ש:

ספורנו בראשית כ"ד:ס"ג

ויצא יצחק לשוח - נטה מן הדרך על דעת לשפוך שיחו לפני ה' בשדה שלא יפסיקוהו עוברי דרכים, אף על פי שכבר התפלל בבאר לחי ראי, וקודם שהתפלל נענה, על דרך "מן היום {הראשון} אשר נתת את לבך להבין ולהתענות... נשמעו דבריך" (דניאל י"ב).

נצי"ב בראשית כ"ד:ס"ג

ויצא יצחק לשוח בשדה - כבר פירשו חז"ל (ברכות כו.ב) שהוא היה מתפלל מנחה. ועל כרחק אין הפירוש "בשדה" כמשמעו, שהרי אסור להתפלל בשדה, כדאיתא בברכות סוף פ"ה (לד.ב) 'חציף עלי מאן דמצלי בביקתא', אלא כדאיתא במסכת פסחים ריש פרק האשה (פח.א) ד"בשדה" היינו הר המוריה שקראו "שדה", וכך כתבו התוספות בברכות שם, וכמו שכתבתי לעיל (יב.ז) דבשביל שמדת יצחק היתה עבודה שהוא שורש לפרנסה, על כן קרא אותו מקום שהוא שער השמים "שדה" - המסוגל לפרנסה. ואין הכוונה שהיה יצחק עומד אז בהר המוריה, אלא הוא התפלל תחת אילן וכדומה, ועינו ולבו היו לצד הר המוריה שנקרא "שדה", והתפלל אז על הפרנסה, שבכלל זה הוא השגת אשה שהיא צרכי האדם,

ונקראת ג"כ פרנסה כלשון הגמרא 'פרנסת נשואין', והזמין ה' לפניו באותה שעה את אשתו, וזהו "וישא עיניו וגו'".

רד"ק בראשית כ"ד:ס"ג

לפנות ערב – לעת שפונה השמש והוא עת ערב שדרך בני אדם לצאת לטייל בין השיחים,

מסכת ברכות דף ו:

אמר רבי חלבו אמר רב הונא: לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, שנאמר: "ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו'".

מסכת ברכות כו.

... תפלת המנחה עד הערב; רבי יהודה אומר עד פלג המנחה

מסכת ברכות כו:

... ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב - שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב; רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה...
... ואיזו היא מנחה גדולה - משש שעות ומחצה ולמעלה; ואיזו היא מנחה קטנה - מתשע שעות ומחצה ולמעלה.

רש"י שם

מנחה גדולה - אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה, דבין הערבים כתיב ביה "מכי ינטו צללי ערב", משהחמה נוטה למערב, דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, דאמר מר: חצי שש וחצי שבע - חמה עומדת בראש כל אדם, באמצע הרקיע (פסחים דף צ"ד א').

מנחה קטנה - זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מתשע שעות ומחצה ולמעלה, כדתנן בתמיד נשחט (דף נח א): נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה, והתם מפרש טעמא.

מסכת ברכות דף כט:

... דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מצוה להתפלל עם דמדומי חמה; ואמר רבי זירא: מאי קראה - "ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים." לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה, מאי טעמא? דלמא מיטרפא ליה שעתא.

רש"י שם

עם דמדומי חמה - תפלת יוצר עם הנץ החמה, ותפלת המנחה עם שקיעת החמה.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג

הלכה ב: כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה, ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה, ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה, אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא, ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה וזו היא הנקראת מנחה גדולה.

הלכה ג: נהגו אנשים הרבה להתפלל גדולה וקטנה והאחת רשות, והורו מקצת הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה, וכן הדין נותן מפני שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום, ואם התפלל הגדולה חובה לא יתפלל קטנה אלא רשות.

שולחן ערוך אורח חיים רל"ג

(א) מי שֶהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה לְאַחַר ו' שָׁעוֹת וּמִחְצָה וּלְמַעְלָה, יֵצֵא וְעָקַר זְמַנָּה מִט' שָׁעוֹת וּמִחְצָה וּלְמַעְלָה עַד הַלֵּילָה לְרַבְּנָן, וְלִרְבֵי יְהוּדָה עַד פְּלַג הַמִּנְחָה שֶׁהוּא עַד סוּף י"א שָׁעוֹת חֶסֶר רְבִיעַ.
הגה: ... וּבְדִיעֵבַד אוֹ בְשָׁעַת הַדַּחֲק, יֵצֵא אִם מִתְפַּלֵּל מִנְחָה עַד הַלֵּילָה, דְּהֵינּוּ צֵאת הַכּוֹכָבִים (בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם אֵהָל מוֹעֵד נְרֻשָׁב"א).

משנה ברורה שם ס"ק א

... ויש מהראשונים שמקילין לכתחלה משש שעות ומחצה ולמעלה, ועכ"פ אם רוצה לאכול או לצאת לדרך או שעתה יוכל להתפלל עם הצבור ואם ימתין על מ"ק לא יהיה לו מנין לכו"ע מותר להתפלל לכתחלה משש שעות ומחצה ולמעלה:

ביאור הגר"א שם

(א) ס"א מי כו' ועיקר כו' – כ"ו ב' ופ"ה הרמב"ם דזמן מ"ג הוא לענין דיעבד אבל רש"י מפרש אף לכתחלה אלא דעיקר זמנה מזמן מ"ק וכ"ד הטור וש"פ:

ערוך השולחן אורח חיים רל"ג

(ז) ... אך מה נוכל לעשות שקשה לקבץ עשרה קודם פלג המנחה, ומי שיכול לעשות כן או המתפלל ביחידות, מצוה וחובה להתפלל קודם פלג המנחה....
 (יב) ... ולפי זה אף לכתחילה יכול להתפלל מנחה גדולה כשצריך לה, כגון שרוצה לאכול וכיוצא בזה. ואין זה כלתחילה ודיעבד שבכל הדברים דלכתחילה אסור, ובכאן אינו כן, אלא כלומר דאם אין לו איזה דבר שטוב לו יותר המנחה גדולה, טוב שיתפלל יותר מנחה קטנה. אבל אם יש לו איזה סיבה קלה - יתפלל לכתחילה מנחה גדולה.

וראיתי לאחד מן הקדמונים שהזהיר להתפלל דווקא מנחה גדולה. (ר"ש פרחון בשורש מנח או פלל שכתב: דלכן העניות מצויה בארץ אדום מפני שאין מתפללים מנחה גדולה ע"ש, ובפרט אצלינו שמתפללים סמוך לשקיעה ואינם זהירים להתפלל קודם פלג המנחה שאז היתה תמיד הקרבת התמיד כמ"ש, אלא הולכין אחר הזמן שמותר להקריב התמיד, אם כן פשיטא שביכולת להתפלל מנחה גדולה כמובן ודו"ק)

משנה ברורה אורח חיים רל"ג ס"ק יד

... ודע דאף שמהמחבר והרמ"א משמע דלדין דנוהגים להתפלל מעריב אחר צה"כ מותר להתפלל מנחה אפי' אחר שקיעה עד סמוך לצ"ה יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא רק קודם שקיעת החמה. ולכן לכתחלה צריך כל אדם ליזהר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתכסה השמש מעיניו ומוטב להתפלל בזמנה ביחידות מלהתפלל אח"כ בצבור. ובדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר שקיעה עד רבע שעה קודם צה"כ [אך כל מה שיכול להקדים מחוייב להקדים כדי שלא יכנס בספק בין השמשות אכן אם כבר נראו כוכבים כבר עבר זמן מנחה בודאי דזהו סימן ללילה כמבואר כ"ז בסימן רצ"ג ע"ש במ"ב ובה"ל] אך כ"ז בדיעבד ושעת

הדחק גדול אבל לכתחלה בודאי אין לאחר זמן המנחה עד אחר שקיעה וכ"ש שיש ליזהר מאד שלא לאחר עד סמוך לצאת הכוכבים וכבר אחז"ל במערבא לייטי אמאן דמצלי עם דמדומי חמה דלמא מטרפא ליה שעתא:

שערי תשובה אורח חיים רל"ה ס"ק ב

... וכתבו בשם האר"י ז"ל שהיה נזהר שלא להתפלל מנחה אלא עם שקיעת החמה ואפי' הי' ע"ש עכ"ז לא הניח לאומרה בקול רם אלא הי' אומרה בלחש ואח"כ בקול ע"ש

מקור מים חיים ויקרא פרשת קדושים סוף אות יב

וכן הוא בספר מגן אברהם פרשת בלק וזה לשונו, אמר אבא מארי זצוקלה"ה בשם הבעש"ט זצוקלה"ה, שגם זה האיש המוטרד בעסקיו כל היום בשווקים וברחובות, וכמעט ששוכח שיש בורא עולם, רק בעת שמגיע זמן תפילת מנחה עולה על זכרונו שהגיע זמן התפילה, וגונח ונאנח בלבו איך שפנה כל היום בהבלי עולם, והוא רץ לסמטא אחת מן הצד ומתפלל מנחה, הגם שאינו יודע מה הוא מדבר, עם כל זה גם זה נחשב ויקר מאוד לפני הבורא ברוך הוא, והאנחה שלו בוקעת רקיעים, עד כאן לשונו: